

Dr. Igor Saksida | Pedagoška fakulteta Ljubljana

Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2021/2022

Spoštovane kolegice in cenjeni kolegi, mentorice in mentorji,

Kljub časom, ki niso bili prav nič naklonjeni bližini, smo uspešno izpeljali Cankarjevo tekmovanje, še več: izvedba »na daljavo« (spletni pogovor o ocenjevalnih merilih in predvidenih dosežkih, ocenjevanje spisov na strežniku) so prinesli izkušnje, ki jih bo smiselno uporabiti tudi, ko »vsega na daljavo« ne bo več. Upajmo, da je naslov letošnjega tekmovanja – **Vedre bližine med nami** – napoved (če ne, pa vsaj želja), da se bodo časi »žive šole« vrnili, z njo pa vse, kar soustvarja bližine med nami: bolj in manj naporna prizadevanja, da se bralna motivacija še poveča, pogovori v skupini, iskrenje mnenj, zmage in razočaranja ob rezultatih, dileme in razprave, kako naprej – saj veste (tega pa že dolgo nisem zapisal): **Cankarjevo gre naprej!** Naprej gre tudi po zaslugi vseh vas, cenjene sodelavke in sodelavci, ki vsakodnevno pripravljate tekmovalke in tekmovalce. To, da je uspelo in da število tekmovalcev ne glede na »daljavo brez bližine« ni strmoglavilo, je brez dvoma tudi rezultat vašega dela. V šolskem letu 2020/21 je tekmovalo nekoliko manj tekmovalcev (21.375) kot v prejšnjem (27.776), kar ni le posledica šolanja na daljavo, ampak tudi nejasnosti v zvezi s tem, ali bodo tekmovanja sploh izvedena; kljub temu padec ni zaskrbljujoč, tudi ne v prvi tekmovalni skupini (Mehurčki), kjer se je na tekmovanje prijavilo 10.471 učenk in učencev (v šolskem letu 2018/19 pa 16.447); upajmo, da bo v prihodnjem letu čim manj vsega mogočega na daljavo in posledično čim več tekmovalcev.

Vedre bližine med nami so bližine z besedo, z izročilom, s pogovorom o prebranem, so občutenje jezika raznovrstnih besedil, razmislek o njihovih sporočilih, nenehno iskanje poti za njihovo aktualizacijo. Mentorice in mentorji kot teta Otilija lahko našim tekmovalnim Jure-

tom ustrezemo s sladico literarnega branja, jim sporočamo, da igračka lahko pove več zgodb kot telefon in da so drobni nesporazumi v družini v resnici pot do bližine in sočutja. S kritičnimi bralci spoznavamo vedrino satire in družbene kritike, ki se izraža s humorjem, razmišljamo skupaj z najstniki o tem, kaj so njihova vprašanja, kako občutijo stiske in kako jih rešujejo, zakaj je včasih smiselno v knjigi prebrati tudi kako besedo ali poved, ki temu ali onemu »ne-najstniku« brez posluha za uporniško govorico mladih nekoliko dvigne pritisk. Na poosnovnošolskih tekmovalnih stezah skupaj z mladimi sogovorniki premišljamo, ali kakovostna ljubezenska pripoved ni odlična priložnost za spodbujanje bralne motivacije tistih bralk in bralcev, ki jim književnost ni najpomembnejša stvar na poklicni poti. Sledimo »kurjemu pastirju« po poteh spominov, ki se razkrivajo kot nenavadne sanje, kot poetično-realističen preplet dejstev in občutij – preplet, ki ga branje kakovostne književnosti ponuja tudi sodobnemu bralcu. In na koncu, v tretjem in četrtem letniku, beremo družbenokritično dramatiko, jo aktualiziramo, kritično vrednotimo, iščemo medbesedilne povezave na ravni motivnega drobca ... Bralni dogodek je, če ga vodi strokovno usposobljen in osebno zavzet mentor, zares – dogodek!

Bralni dogodek – radost vprašanj, ne učenje odgovorov

Naj uvodoma nakažem nekaj možnosti za raziskovanje in aktualizacijo besedil; naj bodo najprej in predvsem vprašanja, nikakor ne odgovori, še manj navodila ali celo predpisi za razumevanje in vrednotenje prebranega. Podrobnejša priporočila skupaj z dodatno literaturo, če so potrebna, pripravijo posamezne podkomisije.

- **Prvi razred:** Saša Vegri: *Jure kvak kvak*. Že kar »klasična« kratka fantastična pripoved izjemne pesnice in pisateljice Saše Vegri govori o otrokovi želji: petletni Jure ne mara zelenjavne juhe, očitno pa obožuje sladke jagode s smetano, zato se spremeni v žabo. Kaj se zgodi potem? Kako govorita Jure in teta Otilija, kako zgodbo podkrepita, dopolni ilustracija? Kratka zgodba in množica podrobnosti na ilustracijah – vse to je izvrstna priložnost za branje od besede do besede, od slike do slike – in za pogovor o prebranem. Bomo razmišljali še o pravljicnih žabah, o kraljevičih in kraljicah, o spremembah v pravljici, o pravljicnih številih (npr. o »treh dobrih dejanjih«, ki Jureta spret odčarajo? O »pogumu in plemenitosti« tete Otilije – in v pravljicah nasploh? Ali, čisto na koncu, o tem, v kaj bi se najraje spremenili naš mladi sogovorniki?
- **Drugi in tretji razred:** Andrej Skubic: *Babi nima več telefona*. Delo je druga knjiga iz zbirke *Trio Golaznikus*. Vsekakor je zanimivo že ime »tria« – skupine, ki jo določajo najrazličnejše domislice in predvsem zanimiv jezik. Osrednja vsebinska poteza te knjige je bržkone povezovanje sveta sodobne tehnologije, iger in sodobnih junakov na eni ter sočutjem in premagovanjem bolečine (spomin na babi, ki je ni več) na drugi strani. Kaj Liamu pomeni punčka, ki jo skriva v predalu? Kako se vrli trio loti reševanja Liamove užaljenosti, kako to, da je prav plastična igračka telefon do babi? Kakšna je vloga igre, kako na mladega bralca učinkujejo prepričanja prijateljev, a tudi povsem drugačni pogovori o svetu, v katerem živijo? Kako doživljamo ilustracije, jezik, osrednje književne osebe, kako odrasle? Zagotovo je temeljitega razmisleka in pogovora vredna tudi sklepna misel: »Punčka pa jih je samo gledala in se jim smejala, enako kot že osemdeset let za Liamovo babi in mami.«
- **Četrti in peti razred:** Nataša Konc Lorenzutti: *Kakšno drevo zraste iz mačka*. Osrednja sporočilna vrednost knjige, ki je zbirka realističnih kratkih zgodb, je pripovedovanje skozi različne perspektive: zgodbe pripovedujejo drugošolka Mojca, tretješolec Janez in sedmošolec Tomaž, prikazani so drobni nesporazumi in dogodivščine v družinskem vsakdanjiku. Pisateljica kot mojstrica humorja in privzemanja otroške perspektive vsako še tako vsakdanjo situacijo spremeni v svojevrstno, skorajda norčavo »atrakcijo« – pa naj gre za nepripravljenost delati domačo nalogo, čiščenje stranišča, odraščanje mačka ali kosa, ustanavljanje fantovske »poskusne države«, voščilo za materinski dan, rojstvo novega družinskega člana, težave z ušmi ... Zbirka ponuja oblilo možnosti za zanimiv, poglobljen in kritičen pogovor o prebranem. Kako vidi svet vsak od treh pripovedovalcev? Kako pripovedovalci opisujejo svoje vrstnike in kako starejše? Kakšen je njegov odnos do šolskih in družinskih obveznosti? In nenazadnje: Katere vrednote povezujejo družino? Je to predajanje sobivanja, skrb za naravo, dokazovanje posebne identitete vsakega člana – ali še kaj drugega?
- **Šesti in sedmi razred:** Andrej Rozman Roza: *Predpravljalnice in popovedke* in Josip Jurčič: *Kozlovska sodba v Višnji Gori*. Prav je, da po Jurčičevem letu mladi spoznajo ključne poteze humoreske oz. satire ter literarne bodice na račun (književnih in realnih) oseb ter duhovito, nonsensno, mestoma skorajda absurdno gradnjo besedila in navezave na pripovedno izročilo. Tudi Rozmanova knjiga ponuja veliko humorja in medbesedilnosti, saj zajema posodobljene vrste izročilnih pripovednih žanrov (pripovedka, klasična pravljica), določata pa jo tudi zanimiva izbira imen in vključevanje mitoloških in za živalsko pravljico značilnih bitjih v pripoved. Podobno kot Jurčičeva humoreska so tudi Rozove pravljice in povedke prepletene z nonsensom: bralec dobi občutek, da je pred njim pravzaprav medbesedilna igra, očitna je uporaba vzorca narobe pravljice, kar je še posebej vidno v humornem prepletanju realnosti in pravljicnosti. Bomo torej tudi v Rozmanovi knjigi in v sodobnem svetu v poglobljenem bralnem dogodku prepoznavali oba osrednja lika, skorajda karikaturi po imenu Lukež Drnulja in Andraž Slamorezec, bomo razmislili o zvenu in pomeni drugih imen v besedilu? Si izmislili podobna – za Višnjane, meščane, državljane sodobnega časa? Morda bomo presojali »višnjansko sodnijsko bistroumnost«, skušali razmisliti, na koga vse se nanaša oцена, da se nekateri »ne menijo veliko, kaj in kako delajo, kmečki cepci« okrog njih? In seveda: kaj vse je danes nekaterim »glasoviti polž«? Humor se v obeh knjigah izraža v imenih, dogodkih in besedah. V čem sta si torej podobni in v čem različni?
- **Osmi in deveti razred:** Nataša Konc Lorenzutti: *Gremo mi v tri krasne (šolsko in regijsko)*, Janja Vidmar: *Elvis Škorc, genialni štor (državno)*. V obeh delih bi lahko prepoznavali problemske teme, čeprav se zdi, da vse med njimi niso tudi tabujske – kar pomeni, da odličen roman Nataše Konc Lorenzutti najbrž ne bo vzbujal očitajočih pomislekov o vsebini in raznih odmevnih, predvsem medijsko podprtih kritik, če jih bo že sprožal roman Janje Vidmar. To delo je bilo namreč deležno cenzure – nekateri so se nadvse zgražali nad izbiro dela za projekt *Rastem s knjigo* (2019/2020), tule je odlomek iz zapisa na socialnem omrežju (kakopak): »Dejstvo je, da se tako besedišče in odnos glavnega ju-

naka knjige ne sklada s tistim, kar želim privzgojiti svojim otrokom in te knjige ne želim v družinski knjižni zbirki.» Če postavimo v oklepaj vprašanje, ali deluje model vzgoje, ki sodobnim najstnikom predstavlja le pridne Metke in Janezke, je ključno vprašanje predvsem, kako beremo problemsko literature. Ali so knjige res namenjene nekritičnemu posnemanju ravnanja in govora književnih oseb? Bomo v pripovedi *Gremo mi v tri krasne* prepoznavali sodobne stiske mladih – ne le zasvojenost s sodobnimi malimi zasloni, ampak tudi skrhane družinske in družbene odnose, temeljno (in za najstnika tako značilno) negotovost v svetu? Kakšna je rešitev iz vseh tovrstnih stisk? Ju pisateljica ponuja kar »na dlani«? In če je ne, kaj delo omogoča v skupnem pogovoru o jeziku in samopodobi književnih oseb? Kaj delo povezuje z izvrstnim *Elvisom Škorcem, genialnim štorom*? Res zgolj humor, mestoma nenavadne besede in starost osrednjih oseb? Ali pa morda predvsem to, da opazujemo nenavadne, prese-netljive zorne kote najstnikovega doživljanja sveta in samega sebe – in videti svet skozi najstniške oči ter priznavati pravico do takega pogleda, čeprav se nam zdi nenavaden in morda problematičen, je prvi korak k pogovoru, ki je temelj sleherne vzgoje, vzgoje bralca še posebej.

- **Prvi, drugi in tretji letnik – srednja poklicna šola:** Ivan Sivec: *Modra vrtnica*. Ljubezenski roman, ki jemlje svojo snov iz biografskih dejstev (ljubezen med pesnikom Murnom in lepotico Almo Souvan), bi lahko bil zanimiv že zaradi svoje teme in z njo povezanega dogajanja, morda tudi zaradi nenavadnega, današnjemu mladostniku tujega, a vseeno privlačnega dogajalnega časa in prostora (konec 19. stoletja, »stara« Ljubljana, cukrarna, arboretum ...). Kako neizpolnjeno ljubezen določajo razlike med pesnikom in njegovo izbranko? Je pomembno spoznavati tudi povsem stvarno ozadje njune nedokončane zgodbe, biti torej neke vrste književni detektiv? Raziskovati, kdo je bil ustanovitelj arboretuma Leon Souvan? Zakaj ne bi spregovorili tudi o svojem doživljanju (kultivirane) narave, njeni preslikavi v literaturi, v jezik, tudi v sodobni izraz mladostnikov. Bomo branje romana morda uporabili za spoznavanje manj znanih besedil nekaterih ustvarjalcev, ki so omenjeni v delu? Se znova vrnili k Murnovi poeziji? Jo povezovali s sodobno ljubezensko poezijo – ne le šolsko, tudi tisto, ki je v šoli ne spoznavamo? Bomo razmišljali, simbol česa bi lahko bila modra vrtnica? Izjemnega, čarobnega, nedosegljivega?
- **Prvi in drugi letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program:** Feri Lainšček: *Kurji pastir*. Gra-

diva za razmišljanje o romanu *Kurji pastir* in opusu izjemnega pisatelja Ferija Lainščka je veliko, še več pa je možnosti za presojanje, kako pisatelj preoblikuje spominsko snov v nekaj, kar je veliko več avtobiografija, pisanje o samem sebi. Bomo opazovali, kako se pisatelj vživlja v osebe, ki nastopajo v pripovedi? Nas bo vznemirjal način pripovedi, ki presega resničnostno niza-nje dogodkov, ki ne želi biti dokument odraščanja ali celo vzgojni roman, ampak kaže na nedojemljivo, celo pravljичno plat poti skozi življenje? Bomo raziskovali besedno zvezo »magični realizem« v povezavi s tem in drugimi (avtorjevimi) deli, predvsem ob »magiji« njegovega sloga? Ali se bolj osredotočali na družinsko in družbeno realnost, ki preseva skozi domišljjsko tkivo romana? Na vprašanje revščine, preživetja, družinskih odnosov? Kako bi lahko vse to, od magije do revščine, aktualizirali sodobni (mladi) bralci? Ali pa je izziv druge, na primer v pisateljevih besedah v povezavi z romanom? Takole zvenijo: »Prepričan sem, da v zgodnjem otroštvu dobimo nekakšna nevidna očala, ki nam potem celo življenje barvajo pogled na svet.« In še: »No, najpomembneje pa se mi vendarle zdi, da sem se že zgodaj naučil kljubovati brezupu. To mi je kasneje v življenju veliko pomagalo. Tega sem se gotovo nalezl od staršev.«

- **Tretji in četrti letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program:** Alenka Goljevšček Kermauner: *Pod Prešernovo glavo in Srečna draga vas domača* (šolsko, regijsko) ter George Bernard Shaw: *Pygmalion* in/ali *Pod Prešernovo glavo* (državno). Slovenska pisateljica Alenka Goljevšček Kermauner je zapisala: »Slovenske drame so žive in verodostojne priče našega dejanja in nehanja in nam znajo veliko povedati o naši preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.« Podobno Mark Avrelj v *Meditacijah*: »Kdor je videl sedanjost, je videl vse: to, kar se je zgodilo v najbolj daljni preteklosti, in to, kar se bo zgodilo v prihodnosti.« Kako v povezavi z zapisanim razumeti družbenokritični drami *Pod Prešernovo glavo*, s katero je dosegla izjemen uspeh (okoli 150 ponovitev v Mestnem gledališču ljubljanskem), in *Srečna draga vas domača*? Je pomembno poznati snov prve (usmerjeno izobraževanje ter prostorsko-ideološke stiske vseh vrst) in druge drame (Prešernovo življenje, medbesedilnost)? Kaj v obeh dramah presega zgodovinski okvir njune snovi, kaj osebno izkušnjo avtorice, profesorice na gimnaziji? Se je čas tako zelo spremenil, da lahko zlasti prvo dramo beremo predvsem kot družbeno kritiko nekega sistema, ki danes ni več aktualna? Ali pa se slovenska družba srečuje s podobnimi vprašanji, kot jih zastavlja dramatičarka, ne da bi nanje iskala nedvoumne,

še manj pa moralistične odgovore? Kako obe drami povezati s *Pygmalionom*, ki ga je po antičnem mitu napisal George Bernard Shaw? Je skupna točka – ali vsaj izhodišče pogovora – morda preobrazba? Ali (ne) izobrazba? Arhetipski spor med posameznikom in družbo? Ali predvsem humor, ironija, karikatura? Če je bistvo dramatike konflikt, spopad, nasprotje – kaj od tega in kako se izraža v izbranih besedilih? Različni časi izpostavljajo podobne anomalije.

Bližine ...

čepprav mi vsi vemo, da literatura ne daje odgovorov, ampak ponuja vprašanja, nakazuje tisto, kar manjka in je najbolj bistveno – kot v sonetu pesnika Miklavža Komelja, ki ga je napisal kot šestnajstletnik.

V živi hiši jezika, ki nam jo gradi *Cankarjevo tekmovanje*, želim vsem le – vse najboljše.

Prof. dr. Igor Saksida,
predsednik državne komisije.

Ljubljana, marec 2022.

Zaljubil sem se v nekrvavo kri,
ki mi ves dan prozorna pisma nosi.
V njih me testo besed za roko prosi.
(Postati hlebček pesmi si želi.)

Pri meni vsak dan bel planet večerja.
Potem zatrosi me v svetlobne svežnje
in me prikuje na vilinske gležnje
in kot kolibri se bleščim od perja.

Rad ti povem, kako se v luči plava,
a govorim neumno in težko.
Bližina je oblečena daljava.

Daljava je začarana bližina.
(Kar manjka, se lahko pove samo
v jeziku praproti ali delfina.)

(Miklavž Komelj: *Luč delfina*. Celovec, Salzburg: Wieser, 1991, str. 26.)

Nuša Bohak | 8. razred, Osnovna šola Polzela

Mentorica | **Mojca Cestnik**

Ko se iz porušenih bližin zgradijo novi problemi

Spoštovani!

Velenje, 12. 2. 2022

Me veseli, da ste ljubitelj klasične književnosti ter romanov, kot sta *Deseti brat* in *Martin Krpan*.

Veseli me tudi, da ste obe knjigi prebrali, oba mladinska problemska realistična romana, tako *Gremo mi v tri krasne* kot *Elvis Škorc*, generalni štor. Zelo cenim, da ste zapisali svoje mnenje o obeh romanih, da ste si upali napisati in dati povratno informacijo o vsebini romanov ter kako ste vsebino sprejeli in začutili med branjem romanov.

Povratna informacija je pri ustvarjanju del za mlade zelo pomembna, saj lahko le tako nastanejo nova, boljša dela.

Lepo, da ste si vzeli čas ter svoje mnenje napisali, saj najstniki danes ne pišemo več veliko.

Pišemo oz. tipkamo kratka, nekaj besed dolga sporočila, brez šumnikov, ločil ter velikih začetnic.

Vi pa ste svoje mnenje zapisali in jasno povedali, kaj vas v romanih moti. Lahko ste ponosni sami nase, kajti dvomim, da bomo mladi v prihodnosti še sposobni napisati pismo v knjižni slovenščini.

S problematiko današnje komunikacije med najstniki pa se ukvarjata tudi oba romana, pisateljice Nataše Konc Lorenzutti ter Janje Vidmar.